

Det var den franske kolonimagts afvisning af de algierske forsøg på at opnå autonomi, der blokerede de offentlige talerum. Man kunne ikke længere handle ved at tale. I organisationen blev volden et koncept, udviklet med inspiration i Indokinakrigen, Den lange March i Kina, via læsning af Zapata, Sinn Fein, bolsjevikkerne, vietnameserne og om den parisiske kommune. De mange grupperinger, foreninger og kredse inden for nationalistbevægelsen blev underlagt ideen om en front, som fornægtede regionale forskelle, atomiserede enkeltmedlemmerne og tømte bevægelsen for diversitet. Tilbage var modellen fra den hemmelige organisation byggede på personlige forbindelser og klaner.

Carlier har ikke skrevet en bog for nybegyndere. Den forudsætter et vist kendskab til de overordnede træk ved og deltagerne i denne periode af Algeriets historie. Til gengæld byder den på en rigdom af detaljer og observationer baseret på interviews med over 700 af periodens aktører. Carlier har en indlevelsesevne i tiden og dens personligheder, hvilket skaber mikrosociologi på højt plan. Han videregiver en fornemmelse af perioden som en håbets tid, hvor mange muligheder stod åbne, selv i fremstillingen af de mere populistiske, machistiske og voldsdyrkende aspekter. Samme indlevelsesevne kan man ikke finde i Carliers indlednings- og afslutningsafsnit. Han belyser fint de paralleller, man kan finde mellem islamistbevægelsens opståen og ideologi og de totalitære fronttendenser før 1954. Men beskrives ungdommen i 30'erne og 40'erne som en ungdom åben mod oplysning i forhold til omverden, ses ungdommen i 80'erne og 90'erne som uden identitet, inspireret af Afghanistankrigen, af Khomeiny, af amerikanske B-film og Hongkong-karate. Der er ingen forsøg på indlevelse hos Carlier i det kreative potentielle, ungdommen besidder. Det kan skyldes, dels at udviklingstroen har forladt Nordafrika, dels en stemning af afmagt, der præger algierske intellektuelle i dag. Denne er forståelig nok. Omar Carlier har været i eksil i Frankrig siden 1993.

Marc Schade-Poulsen
Antropolog, ph.d.
Det Danske Center for Menneskerettigheder
København

FANNY COLONNA: Les Versets de l'Invincibilité: Permanence et changements religieux dans l'Algérie contemporaine. Paris. Presses de Sciences Po 1995. 397 sider. ISBN 2-7246-0675-2, pris kr. 250.

Fanny Colonna, sociolog og forskningsleder i CNRS i eksil i Frankrig, har med *Uovervindeligens Vers* samlet resultatet af en 15 år lang forskningsproces i Auresbjergene. Bogen omhandler religiøse ændringsprocesser fra 1880 til 1940. Det er en afgørende periode i Algeriets historie, hvor islamopfattelsen fra at have været centreret omkring helgener og religiøse broderskaber blev domineret af den reformistiske bevægelse, der har præget landets selvopfattelse op til i dag. Bogen er suppleret af omfattende arkivstudier og er – inspireret af Ginsburg – opbygget som fire mikrohistorier i essayform, der rekonstruerer en fortid, der i dag synes glemt i Algeriet.

Colonnas fokus ligger i en undersøgelse af religiøse teksters placering i samfund, der gennemgående ikke er læsende, og i en analyse af skriftbærernes position og ændrede rolle over tid. På den måde forholder Colonna sig til tre koryfæer inden for studiet af nordafrikansk religion, Berque, Gellner og Geertz. Førstnævnte har sjældent søgt at teoretisere sin enorme viden om feltet. Det har Gellner til gengæld. I forlængelse af fransk kolonialetnografi har han længe domineret debatten om folkelig religion i Nordafrika ved at stille populære, ekstatiske og orale islamformer over for tilsvarende ortodokse, puritanske og skriftlige. Konsekvensen heraf har været at sætte lighedstegn mellem oralitet og analfabetisme og at se de populære religionsformer som tilhørende en Middelhavs-fælleskultur, dvs. som værende i bund og grund uislamisk, men med en skriftlig islam påført udefra. For Colonna har teksten og hermed islam altid været til stede i de nordafrikanske samfund. Spørgsmålet er hvordan. Colonna finder her inspiration i Geertz' mere Weber-orienterede tilgang, der gør det muligt at belyse forandringer i religionsformer inden for en selvstændig analyse-ramme. I modsætning til Geertz ser Colonna dog ikke den nordafrikanske reformisme som udtryk for en ideologisering af religionen, ej heller som et brud på en kontinuerlig historie.

I første essay følger vi Si Lhachemi, der i 1879 blev deporteret til Calvi, for at have grundlagt en orden af 500 brødre med egen domstol, sygepleje og jordadministration, for

at have udøvet mirakler og have nægtet at udføre pligtarbejde for den lokale sheik, kolonialadministrationens mand. Via denne person undersøger Colonna helgenfamiliers rolle i et system, der endnu ikke helt er domineret af kolonimagten. Religiøse familier kom altid udefra i Aures, ofte fra steder, der har udgjort kulturelle centre for skriftlighed, poesi, overrislingsteknikker eller lægelig kunnen. De etablerede sig ved erobringer eller blev samlende elementer for lokale grupper, der indbyrdes konkurrerede om jord. Deres religiøse karakteristika synes således at have været bestemt af deres magtmæssige, økologiske og økonomiske positioner i forhold til andre grupper i det lokale område og i forhold til centralmagten. Samtidig var Aures knyttet til en større verden, der indtil kolonialiseringen ikke rettede sig mod de større byer i Nordalgeriet, men mod religiøse lærdomscentre i en linie fra Sydtunesien til Kairo og Mekka. Colonna følger, hvorledes Si Lhachemi i 15 år opholdt sig i disse lærdomscentre, og hvorledes han kom tilbage - med en viden fra omverdenen og inspireret religiøst af Profetens mønstersamfund i Medina - på et tidspunkt, hvor franskmændenes erobringer havde favoriseret en konkurrerende gruppe. Det er her, han begynder sin mission og sine mirakler, der vidner om et system, hvor helgenernes *baraka* (Guds velsignelse og kraft) var knyttet til deres rolle som beskyttere af jorden og associeret til en viden udefra. Ifølge Colonna oparbejdede bønderne en tankeramme med helgenerne, der kadede blodsbånd, jord, bogen, sofistikeret viden og mirakler sammen i noget religiøst, som det i dag er svært at genskabe, men som ligger langt fra antagelser om oralitetens modsætning til skriftlighed.

I andet essay beskriver Colonna broderskabet Msamda'ernes årlige pilgrimsfærd, der gennemkrydsede Aures, og som i 1930'erne blev kraftigt angrebet af reformisterne for i dag at være helt forsvundet. Ritualer foregik på et fast tidspunkt af året i den varmeste tid og var baseret på astrologiske kalendere, der stammer fra det muslimske Andalusien. Msamda'ernes vandring gik uden om de store, ortodokse centre i området (deres *burhan*, religiøse kraft, var for stor), men samtidig var de tilknyttet en række af disse som arbejdsmænd. Selve ritualer havde karakter af en nydelsesoplevelse med markeder, musik, mad og frie kvinder, når man befandt sig i dalene, i det lave, og en sakral karakter, når man steg mod

det høje, bjergtinderne. Her gik Msamda'erne i trance og spåede om det kommende år på literært arabisk med tilhørende korancitater. Ritualer havde en karnevals-karakter, der fører Colonna til overvejelser om skriftlærdes placering i Aures. Koranen var således også til stede via omvandrede, fattige lærde. Disse var ikke helt mænd og blev udsat for folkelige parodier, fordi de levede uden for systemet, der skabte mænd. De havde tilbragt et usædvanligt ungdomsliv med at lære vers udenad og havde fået adgang til okkult viden, bl.a. astrologiske kalendere, som er fordømt af ortodoksien. Der var ikke tale om „orale lærde“, som beskrevet af Levi-Strauss, men en folkelig „skriftlighed“, som bønderne også omgav sig med i sammenhæng med de større lærdomscentre.

I tredje essay diskuterer Colonna en sheik, der var berømt i Aures kort før 1. Verdenskrig. Han tog til den nordalgeriske by Constantine og opholdt sig dér på samme tidspunkt som Ben Badis, den algeriske reformismes grundlægger. Han vendte derefter hjem, underviste og blev kendt for den gudsgave at kunne huske utrolig mange vers. For mange var han en helgen, selv om han selv benægtede dette. Belqacems tilfælde bliver Colonnas udgangspunkt for at beskrive førkrigsperioden, hvor de religiøse institutioner var svage og kompromitterede af et samarbejde med kolonimagten. Hun beskriver det intellektuelle og spirituelle netværk af skriftbærere og religiøse centre, der trods alt eksisterede. Lærdom var skrøbelig i bjergene på grund af det svage økologisk-økonomiske grundlag, men man kunne ikke blive lærd som autodidakt. Teksterne blev lært af en mester.

Belqacem bliver også anledningen til at diskutere, hvorledes man kunne skelne en helgen fra en „ikke-helgen“. På den ene side virkede helgenerne ved et nærhedsprincip, der tiltrak folk. Der var ingen fysisk tomhed omkring dem; de, der omgav sig med mentalt forstyrrede, de, der udøvede mirakler, eller de, der ikke påkaldte sig nogen tegn overhovedet. På den anden side var folk klar over de puritanske, skriftlige islammormer, men tvivlen, ubestemtheden om, hvem der var helgener, forstærkede helgendommen i sig selv og bevirkede, at den puritanske norm blev udsendt i det uendelige. „Gør mig ren“, sagde man til helgenen, „men ikke endnu“.

Belqacems tilfælde viser imidlertid også, at en ny lærdomsroute på den tid blev åbnet

mod nord. I Constantine oplevede han en by, der intellektuelt oplevede sig som værende i en dekadenceperiode på grund af kolonialiseringen. Hans tilbagevenden til Aures med disse erfaringer varslede en ny tid, der beskrives i det fjerde og sidste essay.

Efter 1. Verdenskrig var Algeriet lukket om sig selv pga. kolonialismen, og de religiøse lærdomskilder mellem Aures og Mellemøsten tørrede ud. Aures blev i stigende grad gennemtrængt af pengeøkonomi, og migrationen tog til. Der var tillige franske bosættelsestiltag, og de første republikanske skoler blev åbnet. Handelsfolk nordfra etablerede nye diskussionsklubber, *nadi'er*, hvor man uden om kolonimagten og de traditionelle patriarkalske samrådsformer diskuterede nye strømninger i verden.

Det er i forbindelse med disse ændringer, at den reformistiske bevægelse opstod, ikke blandt de fattigste eller blandt de nytilkomne til byerne, men blandt relativt velstående, jordejende familier med tradition for religiøs lærdom. Disse familier følte sig truede af den republikanske skoles fremgang, over nabo-grupperes sociale opstigen via migration etc. Familieme søgte at bevare deres identitet ved at reformere egne rækker. De sendte deres sønner til Ben Badis' religiøse skole i Constantine, hvor en nyformulering af islam og af en religiøs nationalisme var undervejs. Det var de studerendes relative velstand og dominerende religiøse rolle, der gjorde, at de vendte tilbage til deres hjemegn. Her påbegyndte de systematiske moraliseringskampagner og opbyggede skoler, hvor der blev undervist i såvel religiøse som verdslige fag. Der var således ikke tale om et brud, når man sammenligner reformismen med tiden før 1. Verdenskrig, men om en overgang fra en religiøsitet og religiøse modstandsformer, der var bygget på enkeltpersoner, til en form, der byggede på en kollektiv bevægelse. Via bevægelsen åbnedes for et nyt rum i Aures, *el watan* (nationen), der sammenknyttede landsbyen, stammen og den islamiske verden, og som inkarneredes af det arabiske sprog. Folks religiøse praksis forblev måske uortodoks, men de dominerende normer blev nu formuleret af reformisterne, der formidlede en bypræget åbning af Aures mod nationen.

For Colonna har islam været det kit, der i moderne tid har bundet Algeriet sammen som nation. Imidlertid medførte reformisternes tale om en reform af Selvet en adskillelse af

“kunnen” fra “viden”. Den medførte en mangel på selvtillid til sig selv som lokal. Og med reformisternes overgang til statsansatte efter uafhængigheden blev der skabt et tomrum for lokale videreudviklinger af islam.

Alt i alt er det en fremragende og spændende bog, Colonna har skrevet. Den skildrer en diversitet og mangfoldighed i den algeriske kultur, som for tit underbetones i de aktuelle skrivelser om landet. Ikke mindst nuancerer den afgørende de videnskabelige perspektiver på nordafrikansk religion og samfund, der har været dominerende op til i dag.

Marc Schade-Poulsen
Antropolog, ph.d.

Det Danske Center for Menneskerettigheder
København

SÉVERINE LABAT: Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis. Paris: Seuil 1995. 347 sider. ISBN 2-02-021717-1, pris FF 130.

Séverine Labats bog om islamismen i Algeriet er baseret på feltophold i Algeriet og Europa mellem 1991 og 1995. Bogen består af tre dele. Den første gennemgår baggrunden for islamismens opståelse i det nutidige Algeriet. Den anden beskriver islamisternes socio-kulturelle baggrund og Den Islamiske Frelserfronts, FIS', historie frem til annulleringen af parlamentsvalget i 1992. Den sidste del belyser de forskellige fraktioner inden for bevægelsen efter 1992.

I første del beskriver hun således styrets fallit med hensyn til at skabe en algerisk udviklingsmodel og fremkomsten af en klientelisme, der har udelukket store grupper fra at få del i samfundets goder. Hun beskriver tillige, hvorledes reformismens arvtagere gennem 1970'erne fik vigtige poster inden for undervisnings-, justits- og religionsministerierne. Men samtidig eksisterede der en underskov af reformister og tidligere modstandsfolk i opposition, som udøvede en aktiv modstand mod styret. Gennem 1980'erne førte det til udbredelsen af islamismen via universiteterne, moskeer og væbnede grupper i makien.

Labat gennemgår i anden del de forskellige tendenser inden for islamismen. En hovedtendens udgjordes af „teknokrater“, gymnasielærere, ingeniører og statsansatte med en relativ stærk forankring i de etablerede bymid-